

25

OPENBARE SCHOOL
EN RAADHUIS TUSSEN
1800 EN 1930

Voor poort en hekwerk bij de speelplaats van de Openbare School poseert in 1889 Jan Willem Linssen, hoofd de school (1895 - 1913) en burgemeester (1931 - 1921), met echtgenote Ursula Raemakers en de zoons Willem (1893 - 1960) en André (1892 - 1965) die beiden priester werden.

Honderddertig jaar openbare school Meijel, een kort beeld van leerlingen, gebouwen, schoolmeesters en onderwijs. Het schoolhouden vanuit de parochiekerk ging rond 1800 over naar een school waar de gemeente verantwoordelijk voor was. De gemeenteraad benoemde onderwijzers, schafte leermethodes aan, bouwde lokalen en droeg er zorg voor dat ook de arme kinderen naar school konden. Dat was het 'openbare' aan de school, waar in wezen de gerichtheid op kerk en geloofsopvoeding met catechismus en kerkbezoek gewoon doorgingen als in de eeuwen ervoor. Tot 1930 zouden gemeente en onderwijs bij elkaar horen en onder een dak huizen.

De school voor 1828

In 1824 vond de gemeenteraad dat het onderwijsgebouwtje op de Mortel uit 1779 een 60 cm te laag plafond en veel te weinig ramen had. Daar had Mathieu Hermans tot zijn dood in 1797 les gegeven, opgevolgd door de schrijvende landbouwer Leonard Gerits. Die moest volgens de onderwijswet van 1795 les geven in lezen, schrijven, rekenen en de beginselen van de republikeinse moraal. Het kwam er niet van, want de Franse soldaten eisten het gebouwtje in 1803 op als onderkomen. Leonard Gerits had geen onderwijsbevoegdheid en wilde ook geen examen afleggen. Pastoor Jan Mathieu van Buel en burgemeester Barthel van der Steen bedelden in 1823 bij de Commissaris des Konings voor hem een getuigenschrift los, 'onderwijzer rang 4'. Schoolmeester Leonard was wethouder en van 1815 tot 1819 een niet onverdienstelijke burgemeester van Meijel. Overdag moest hij in dat ene lokaal les geven aan zo'n 80 leerlingen van oktober tot maart en met ruim de helft daarvan in de zomer- of oogstmaanden. Er was nog geen schoolplicht.

Toen Barthel van der Steen in 1819 burgemeester werd, kwamen er grote veranderingen en betere onderwijsmethoden, ook voor kinderen van armen en minder bedeelden. Het aantal leerlingen groeide, deels door aanwas van kinderen van Neerkant en de Kleine Heittrak in Asten, naar 120 in dat ene veel te kleine en te lage lokaal! Opknappen van het gebouw had geen zin, vond de gemeenteraad

en met advies van bouwmeester Leijts uit Weert werd een nieuw schoollokaal gebouwd. Leonard Gerits ging niet in de gebouwde onderwijswoning wonen, maar bleef in zijn boerderij wonen, nu Schoolstraat 6.

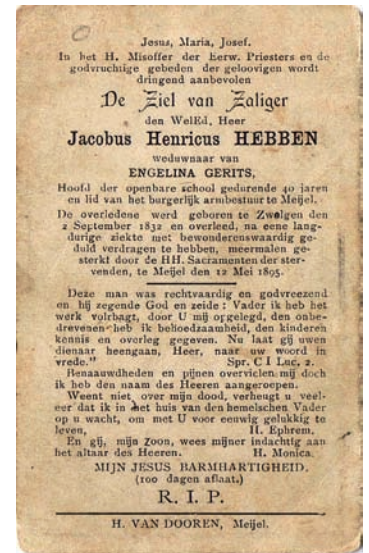
School met modern onderwijs vanaf 1828

Op de kadasterkaart van 1844 is het gebouwtje uit 1828 duidelijk ingetekend. Een langwerpige geval tussen de schuur van de familie Gerits die vanaf 1800 gebruikt was als gemeentesecretaris en een poel.

Modern onderwijs

De school bezat één klaslokaal en een aantal leerlingen dat opliep van 120 in 1828 naar 154 in 1835, 80 jongens en 74 meisjes. Van de vernieuwde onderwijsaanpak onder schoolmeester Leonard Gerits en burgemeester Barthel van der Steen is een beetje bekend. Van der Steen vermeldde in zijn onderwijsverslag van 1829 dat op de Meijelse school de leerwijze van Pieter Johan Prinsen werd gevolgd. Deze Prinsen was aanhanger van de Zwitserse pedagoog Pestalozzi. Dus moet meester Leonard Gerits vanaf 1829 ongeveer als volgt gewerkt hebben.

Er was een groot lokaal met daarin 120 leerlingen. Ze hadden geen vroom verhaal voor zich waarvan ze om te leren lezen elke letter van elk woord moesten spellen, zoals voor 1800 gebruikelijk was. Aan de wand hingen wel afbeeldingen, kaarten met een tekening of voorwerpen. Vaak gaf die afbeelding iets weer dat de leerlingen uit hun eigen omgeving kenden, een paard, een kar, een huis, een koe, een

Meester Hebben, hoofd der school van 1857 tot 1895.

In 1844 stond op dorpsplein de Mortel de school uit 1828 (nr. 553 in blauw) tussen gemeentesecretariaat (nr. 552) en brandpoel (nr. 554).

korenschoof en andere beelden uit het werkelijke leven. Meester Leonard vroeg de leerlingen wat ze zagen en zei vervolgens wat het juiste woord was bij de afbeelding. De leerlingen moesten dat woord samen rustig een paar keer nazeggen, terwijl ze goed naar de afbeelding keken. Daarna

Meester Lenaers (links) en hoofdmeester Linssen in 1905 met leerlingen onder het afdak.

Het raadhuis uit 1865 met aan de zuidzijde er achter de school, nog juist zichtbaar onder de bomen.

liep de meester naar het bord en schreef het woord duidelijk leesbaar op. De leerlingen pakten hun lei en schreven het woord na met een griffel. Schrijven en lezen leren met aanschouwelijk onderwijs. Het is opmerkelijk dat deze methode in Meijel al rond 1830 gebruikt werd, want de methode van Prinsen werd in veel dorpen pas later ingevoerd. De boeken bij deze methode waren in 1828 bij de bouw van de nieuwe school aangeschaft voor 13 gulden. Naast het lezen en schrijven leerden de leerlingen rond 1835, volgens Van der Steen, rekenen en de beginselen van de 'onderduitsche taal'. Pas na 1857

was er onder meester Jacob Hebben vanwege de nieuwe wet op het lager onderwijs ook aandacht voor de beginselen van de taal en aardrijkskunde.

Leerlingen en schoolgeld

Het aantal leerlingen in het midden van 19de eeuw is bekend door de twee jaarlijkse teldata, 15 januari en 15 juli, en de vakantie in april. Het aantal leerlingen was in de tijd dat er werk op de boerderij was, heel wat minder dan in de winter. In 1852 waren er op 15 januari 89 jongens en 74 meisjes, maar op 15 juli slechts 42 jongens en 36 meisjes. Het aantal leerlingen liep na 1852 terug, met steeds op 15 januari een hoger aantal dan op 15 juli. Dat was een gevolg van de terugloop van het aantal geboorten. Tot 1840 liep het aantal geboorten op naar 37 per jaar, waarna een sterke daling intrad met maar 14 geboorten in 1849. Vervolgens bleef het aantal geboorten in Meijel lang steken op ongeveer 25 per jaar. Eigenaardig genoeg groeide de bevolking van Meijel van 950 inwoners in 1840 naar 1006 in 1855 en 1110 in 1866.

Die leerlingen moesten schoolgeld betalen. In 1836 was dat 30 centimes per maand afhankelijk van het schoolbezoek. Daarvan mocht de meester een deel houden als 'salaris' en verder moest hij er de 'verwarming', papier, boeken, leien, pennen en inkt van betalen. Door een handigheidje bracht burgemeester Barthel van der Steen dat bedrag in 1847 omlaag naar een vast bedrag van 16 cent per maand, maar dan moesten de kinderen wel de turf voor de kachels meebrengen. De onderwijzer kreeg 75 gulden per jaar van de gemeente en ongeveer 153 gulden uit het schoolgeld.

Hulponderwijzers

Vanaf 1836 had meester Gerits vaak een tijdelijke door de gemeente betaalde 'ondermeester'. In 1855 kreeg hij vaste hulp van de 22-jarige Jacob Hendrik Hebben uit Swolgen, bevoegd voor alle vakken in het lager onderwijs. Die hulp was nodig, want meester Leonard Gerits, die op 2 oktober 1778 in Meijel geboren was, kon het werk absoluut niet meer aan. Hij overleed in 1857, het jaar waarin de Wet op het Lager Onderwijs werd vastgesteld. Voortaan zou de meester bijstaan

mogen worden door een kwekeling, als er meer dan zeventig leerlingen waren. Bij meer dan honderd leerlingen mocht zelfs een gediplomeerde hulponderwijzer worden aangesteld. Het aantal vakken werd uitgebreid met geschiedenis, kennis der natuur en zingen, maar aan deze vakken werd in Meijel pas aan het einde van de negentiende eeuw aandacht besteed.

Meester Hebben woonde bij Leonard Gerits in en werd zijn opvolger als schoolmeester, maar ook als huiseigenaar toen hij op 22 april 1856 trouwde met dochter Engelina Gerits. Binnen een jaar werd dochter Hanneke Hebben geboren.

Volgens de burgemeester leidde meester Hebben een goed zedig leven en was op zijn ijver voor het onderwijs niets aan te merken. Aan de goede tucht van de onderwijzer was het toe te schrijven, dat de kinderen vooral in de maanden van december tot juli bijna allemaal naar school kwamen en dat er 'oplettendheid heerscht en zichtbaar is'. En dat voor een jaarsalaris van 228 gulden.

Kinderen uit Neerkant

Het schoolgebouw uit 1828 was in 1854 aan groot onderhoud toe. Maar op grond van de eisen van de wet uit 1857 was het schoollokaal ook te klein. De gemeente zat met zoveel andere kosten dat een nieuwe school niet haalbaar was. Daarom vroeg men de gemeente Deurne om jaarlijks 150 gulden bij te dragen, omdat het derde deel van de leerlingen in de Meijelse school van de Neerkant (gemeente Deurne) kwam. Het probleem van mede-bekostiging bleef doorlopen. In 1884, toen men in Neerkant een eigen school wilde stichten en de gemeente Deurne zich niet voor een lange periode wilde binden, besloot de gemeenteraad van Meijel om per 1 januari 1886 op school geen kinderen uit Neerkant meer toe te laten. Dat was precies een jaar voordat de Neerkantse school openging. Volgens oud-pastoor Frits Rooijackers verzorgde de Neerkants-Meijelse Gerrit van Rijt, later monseigneur Van Rijt, in 1886 op de Schans onderwijs voor de Neerkantse kinderen.

School en gemeentehuis van 1865, op zoek naar hulponderwijzers

Het was in 1858 ondanks groot onderhoud

zo slecht met het schoollokaal gesteld, dat de Gouverneur van Limburg naar Meijel kwam 'om bij die gelegenheid te gelasten in dat gebrek te voorzien', maar de gemeente had geen geld. Pas op 6 juli 1864 besloot de gemeenteraad een nieuwe school te bouwen. School en gemeentehuis werden bij elkaar gebouwd op de Mortel, waarbij het gemeentehuis de toegangen naar het noorden had en de school er aan de zuidzijde tegenaan stond.

Meer onderwijzers nodig 1865-1914

Vanaf 1861 deed de gemeente moeite om een hulponderwijzer benoemd te krijgen, maar het lukte nauwelijks. Het gemeentebestuur bood hogere salarissen, maar de Meijelse school bleef een duiventil, waar hulponderwijzers maar kort verbleven. Het gemis van een hulponderwijzer werd steeds meer gevoeld. Om toch enige hulp te krijgen liet meester Hebben in 1873 zijn zestienjarige dochter Hanneke als kwekeling in school meewerken, ze werd 'Mesters Hanneke'. Voor de leerlingen kwam in dat jaar wel via de firma Enthoven in 's-Gravenhage een pomp uit ijzergieterij 'De Prins van Oranje'.

In periodes dat er geen hulponderwijzers waren, moest meester Hebben extra uren les geven, zonder verhoging van de jaarwedde. Tussen 1873 en 1877 leidde dat tot bijna gemakkelijke botsingen tussen

Klas 6 en 7 van de Jongensschool in 1931.

Hebben en de gemeente. Eerst liet de meester als dwangmiddel zijn dochter Hanneke thuis, toen bood de gemeenteraad een extra vergoeding van 8 gulden per maand. Daarop wees meester Hebben op de jaarwedden in nabijgelegen gemeenten en verhoogde de gemeenteraad in het bijzijn van Hebben de jaarwedde met 50 gulden onder twee voorwaarden. De meester moest voortaan zorgen voor het schoonhouden van de school en het aanmaken van de kachels. De tweede voorwaarde maakte Hebben zo boos, dat hij de vergadering verliet. Voortaan zou hij namelijk niet meer het 'vuilnis' uit de privaten (toiletten) mogen hebben,

Het bekende leesplankje van M.B. Hoogeveen, in gebruik vanaf 1894.

terwijl hij dat doorverkocht aan Meijelsen die stukjes grond (*heufkes*) van hem pachtten. In 1878 besloot de gemeenteraad de jaarwedde te verhogen naar 500 gulden, maar toen kon Hebben zich niet verenigen met de 30 gulden die aan dochter Hanneke gegeven werd voor haar hervatte hulp. Hanneke kreeg op 1 januari 1883 wel een vaste benoeming als onderwijzeres nuttige handwerken.

Tweehonderd leerlingen in twee lokalen

In de twee lokalen van de school moesten in 1883 tweehonderd leerlingen het onderwijs volgen en daar werd volgens het onderwijsverslag van

1880 in alle, volgens de wet verplichte vakken les gegeven. Dat was op zich al een kunst, maar toen de schoolopziener verplichtte twee hulponderwijzers te benoemen, stemde het gemeentebestuur in 1889 in met het voorstel van burgemeester Joseph Sanders om het lokalenprobleem op een 'Meijelse' manier op te lossen, er werd gewoon een lokaal met een schot doelmatig in twee delen gesplitst.

Er kwamen eindelijk hulponderwijzers die wat langer bleven. G. Christiaan Hupkens uit Baexem (1887-1892), Willem Jaspar Gielen uit Wessem (1888-1926), Peter Joannes Lenaers uit Stramproy (1892-1934) en na 1900 Miet Veltmans ofwel 'Keube Miet' (1916-1956), Mathieu Joseph Gielen, zoon van Willem Jaspar (1926-1936).

Hoofdmeester Hebben had, ondanks de botsingen met de gemeenteraad, zijn werk met ijver en nauwgezetheid gedaan, maar kwam na 1890 een langdurige ziekte niet te boven. Kort na zijn eervol ontslag op eigen verzoek overleed hij op 12 mei 1895, nog geen 63 jaar oud. Hij werd opgevolgd door de 28-jarige Jan Willem Linssen uit Haelen, al enige jaren hoofd der school in Vlierden. Het probleem voor de huisvesting werd binnen vier maanden opgelost door de bouw van een woning, nu Prins Bernhardstraat 3. Gezien de samenwerking in de volgende jaren, lijkt Jan Truijen duidelijk op deze benoeming aangestuurd te hebben. Hij wilde in de school meer aandacht voor de ontwikkeling van de landbouw. Jan Willem Linssen steunde Jan Truijen onder meer bij de opzet van de meisjesschool in het klooster (1897) en als eerste kassier van de Boerenleenbank (1898). Omdat de gemeente Meijel voor het ontbreken van gymnastiekles steeds als reden aangaf dat er geen goed gebouw of terrein beschikbaar was, keurde de districtsupziener in 1898 de voorstellen voor een speelplaats met overkapping en privaten niet goed. Als die overkapping wat groter zou worden was die goed te gebruiken voor 'vrije en ordeoefeningen der gymnastiek'. De gemeenteraad voelde daar niets voor en liet de overkapping maar helemaal weg, liever dan mogelijkheden voor gymnastiek te geven.

't Raodhusj en de school weer samen in 1914

Een bijzondere opvolging was er in 1914. Het

complex schoolgebouw en gemeentehuis uit 1865 was in 1890 veel te klein. Burgemeester Truijen tekende in 1913 hoe het gemeentehuis verbouwd zou kunnen worden. Het hok voor gevangenen, de brandspuiten, bouwmaterialen en brandstoffen konden naar het gebouwtje van Zuivelvereniging de Mortel. Hij had in 1907 dat zuivelgebouwtje, *het kot*, al gekocht. Bij de school zou een lokaal worden bijgebouwd. De andere zes raadsleden wilden een nieuw gebouw voor school en gemeentesecretarie. Daarom trad Jan Truijen op 26 augustus 1913 terug als burgemeester 'wegens hoge leeftijd'. Hij bleef wel raadslid en stemde als enige op 23 september tegen nieuwbouw. In die vergadering van 23 september 1913 deelde waarnemend-voorzitter Laurens aan de Heij mee, dat Jan Willem Linssen 'om gezondheidsredenen' op korte termijn eervol ontslag als hoofdmeester had gevraagd. De gemeenteraad verleende dat ontslag en op 14 maart 1914 werd diezelfde Jan Willem Linssen raadslid in plaats van Jan Truijen en ook burgemeester van Meijel.

Raadhuis en school werden met overdekte speelplaats, privaten en urinoirs getekend door architect W. Gooden en voor respectievelijk 6.300 gulden en 11.420 gulden gebouwd door E.A. Wegman.

Meester Jochems

In dat nieuwe schoolgebouw werd Willem Joseph Hubert Jochems uit Maasbracht hoofd na zijn benoeming op 15 januari 1914. Hier was duidelijk een keuze, die niet alleen op het lager onderwijs gericht was, maar ook op de ontwikkeling in Meijel. Willem Jochems, hoofd der school in Hunsel, had naast de gewone onderwijsbevoegdheden immers ook een onderwijsakte Frans en de cursus voor Land- en tuinbouwakte. Hij kwam pas op 4 maart 1914 in Meijel wonen, want Jan Willem Linssen moest eerst de onderwijzerswoning verlaten en met de stukken van de Rabobank verhuizen naar zijn zwager in de oude pastorie aan de Kalisstraat.

Was meester Linssen meer bestuurlijk ingesteld, zijn opvolger Jochems richtte zich naast het onderwijs enorm op natuur en landbouw. Hij wandelde veel in de natuur en door de Meijelse velden. De school herbergde binnen korte tijd een enorme verzameling leermiddelen voor biologie, natuur- en scheikunde, gebruik van kunstmest, proeven met nieuwe landbouwgewassen en bijen houden. Hij gaf naschoolse lessen Frans aan de leerlingen die naar een vervolgschool wilden en zijn avondlessen voor jonge boeren en imkers droegen bij aan de ontwikkeling van een modern agrarisch Meijel. Hij was een gemeenschapsmens, die even gemakkelijk meewerkte bij de oprichting van een vereniging voor Jonge Boeren als van een fanfare. Hij had wel een bijzondere manier van lesgeven, kijken met een indringende blik of verzuchtingen slaken als '*Daar breekt me de klomp*' en bij een dom antwoord '*Heer, geef hooi, de ezel balkt*'.

In 1928 werd de school met vier lokalen nog uitgebreid met een klaslokaal, waarvoor de weg langs de school en aansluitend aan de Hagelkruisweg moest worden omgelegd naar de huidige Prins Bernhardstraat. Nadat de ouders in 1929 massaal kozen voor bijzonder onderwijs, werd de openbare school op 25 februari 1930 overgedragen werd aan het kerkbestuur.

Henk Willems

Raadhuis in voorbouw en school uit 1914 daarachter.

Bronnen

- GHS Helden, Archief Gem.Meijel tot 1943, inv.nr. 1-19 Besluiten/verslagen Gemeenteraad
- GHS Helden, Archief Gem.Meijel tot 1943, inv.nr. 29-43 Correspondentie
- GHS Helden, Archief Gem.Meijel tot 1943, inv.nr. 209-279 Gemeenteverslagen
- GHS Helden, Archief Gem.Meijel tot 1943, inv.nr. 1798-1875 Lager Onderwijs tot 1930
- G.A. Engels, Honderd jaar Neerkant (1890-1990), Neerkant 1989
- Mededelingen Loed Janssen en em. pastoor Frits Rooijackers